

УДК 929.733:94(477)''17/18''

Євген Чернецький

РІЧПОСПОЛИТСЬКИЙ ПАТРІОТ НА ІМПЕРСЬКІЙ СЛУЖБІ: ЯН-НЕПОМУЦЕН ХОЄЦЬКИЙ (1748–1816)

Впродовж XVIII ст. Річ Посполита як політичне явище поступово девальгувалася через внутрішнє ослаблення та пов'язаний з цим щораз масштабніший вплив сусідів. Вибори короля, ставленика Санкт-Петербурга, перетворювалися на прибуткову формальність. Останньою спробою провести реформи, необхідні для подальшого існування держави, став Великий сейм (1788–1792). Саме він дав надію річпосполитським патріотам, якими були, попри розбіжність у поглядах та належність до різних політичних таборів, якщо не всі, то більша частина сеймових послів. Рубіконом між державною перспективою та небуттям стало ухвалення 3 травня 1791 р. конституції, яка, згідно із задумом її авторів, стала основним законом¹.

Вважається, що потенціал цього документу був знищений політичною боротьбою між «хорошими» та «поганими» політичними угрупованнями. Останніми ще наприкінці XVIII ст. були визначені т. зв. торговичани – творці та прибічники Торговицької конфедерації, що спиралися на міжнародні зобов'язання Російської імперії боронити устрій та цілісність Речі Посполитої. Офіційний Санкт-Петербург не дотримав узятих на себе зобов'язань та став одним із трьох агресорів, що поклали в 1793–1795 рр. край існуванню Речі Посполитої.

Політична боротьба, різниця в політичних поглядах, несприятлива геополітична ситуація були, вважаємо, лише другорядними причинами та обставинами загибелі Речі Посполитої. Натомість двигуном цієї катастрофи, що мала свій вплив на значні геополітичні події наступних століть у Європі, став брак політичної культури. Угруповання, що проштовхували 3 травня 1791 р. своє творіння, були не готові до політичного компромісу. Вони остаточно знищили головне, на чому трималася Річ Посполита, – ідею спільної політичної справи. Безкомпромісність – це бумеранг, що повертається у властивий час.

---

¹ Аналіз порушень регламенту, до яких дійшло 3 травня 1791 р. при розгляді сеймом проекту конституції, а також обґрунтування її фактичного неухвалення див.: *Szyndler B. Czy Sejm Czteroletni uchwalił Konstytucję 3 maja? (Na tropie mitów narodowych)*. – Warszawa: DiG, 2010. – 52 s.

Саме на цьому тлі слід розглядати долі останніх річпосполитських політиків. На прикладі біографії одного з них, сеймового посла від Київського воєводства Яна-Непомуцена Хоєцького, видно піднесення патріотичних почуттів шляхти за часів Великого сейму, подрібнення загального патріотизму на персональні фрагменти після травневих подій 1791 р., перехід на імперську службу та міфологізація діянь на початку ХХ ст.

Походження

Герой нашого дослідження походив з мазовецького роду Хоєцьких герба Любич, а саме з його української лінії². Ян-Непомуцен був сином київського хорунжого Францишка-Казимира Хоєцького (пом. 1779 р.) і Катажини з Пшилуських та онуком київського скарбника і регіментаря Української партії Яна-Самуеля (пом. 1750 р.) і Керекешівни³. Батько майбутнього сеймового посла і реформатора був консервативним діячем часів Августа III і належав до прибічників Потоцьких⁴.

Статки Францишка-Казимира склалися з успадкованих маєтків, а також декількох сіл в Острозькій ординації (був поручиком Золотої корогви⁵, згодом полковником ординаційного полку⁶). Поза тим одночасна служба в українській партії і у воєводських корогвах та, особливо, посади генерального комісара Бердичівського графства і коменданта тамтешньої фортеці давали Хоєцькому досить значний щорічний дохід у вигляді платні⁷.

Францишек-Казимир був двічі одружений. Після Спендовської він одружився зі згаданою Пшилуською, яка і народила п'ятеро дітей⁸. Ян-Непомуцен був наймолодшим їхнім сином, народився в 1748 році.

Про освіту Яна-Непомуцена відомо, що він навчався у Житомирі в колегіумі оо. єзуїтів⁹. Можемо припустити, що перед Житомиром він отримав початкову підготовку вдома, що було поширеною практикою в ті часи.

² Про цей рід див.: Herbarz polski. Część I. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich / Ułożył i wydał A. Boniecki. – Warszawa: Gebethner i Wolff, 1900. – Т. III. – С. 43-45; Rodzina. Herbarz szlachty polskiej / Oprac. przez S. hr. Uruskiego przy współudziale A.A. Kosińskiego, wykończony i uzupełniony przez A. Włodarskiego. – Warszawa: Gebethner i Wolff, 1905. – Том II. – С. 224-225.

³ Чернецький Є. Хоєцькі герба Любич з Поличинців та Дідовщини // Чернецький Є. Правобережна шляхта за російського панування (кінець XVIII – початок ХХ ст.). Джерела, структура стану, роди. – Біла Церква: вид. О.В. Пшонківський, 2007. – С. 125-129.

⁴ Nieć J. Chojecki Franciszek Kazimierz // Polski słownik biograficzny (dalej – PSB). – Kraków: Akademia Umiejętności, 1937. – Т. III. – С. 392-393; Ciesielski T. Armia koronna w czasach Augusta III. – Warszawa: DiG, 2009. – С. 50, 139, 176; Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини: Біографічний словник. – Вінниця: Розвиток, 2007. – С. 803-804.

⁵ Nieć J. Chojecki Franciszek Kazimierz... – С. 393.

⁶ Ciesielski T. Armia koronna w czasach Augusta III... – С. 50.

⁷ Nieć J. Chojecki Franciszek Kazimierz... – С. 393.

⁸ Там само. – С. 393.

⁹ Chojecki Z. Chojecki Jan Nepomucen // PSB. – Т. III. – С. 394.

Кар'єра в Речі Посполитій

Якщо дід Ян зробив свою кар'єру у війську, а батько Францишек-Казимир поєднав її із сеймиковою і адміністративною діяльністю, то їхній онук і син Ян-Непомуцен зосередився переважно на останній і повторив частину кар'єри свого батька. Перебіг «річпосполитської» частини цієї кар'єри наводимо у версії Зигмунта Хоєцького¹⁰, який присвятив своєму прадідові дві публікації¹¹.

Першою кар'єрною сходинкою Яна-Непомуцена стала посада брацлавського прикордонного судді (1782 р.)¹², яку він обійняв, продовжуючи батьківські традиції (Францишек-Казимир плідно працював суддею і першим комісаром Брацлавського воєводства в польсько-російській прикордонній комісії¹³).

У 1785 р. результатом активної участі Яна-Непомуцена в сеймиковому житті Київського воєводства став отриманий ним уряд більшого київського войскового, а згодом Хоєцький був обраний послом (другого скликання) на Чотирьохрічний чи Великий сейм¹⁴. Додамо, що брацлавським війським та сеймовим послом (від Лівської землі Мазовецького воєводства) був і Францишек-Казимир Хоєцький¹⁵.

Зигмунт Хоєцький зазначив, що Ян-Непомуцен був кавалером орденів св. Станіслава і Білого Орла¹⁶. Якщо перший з цих орденів підтверджується, наприклад, портретами Я.-Н. Хоєцького¹⁷, то орден Білого Орла останній, судячи з усього, він не мав. У докладному списку кавалерів цього ордену Хоєцький не згадується¹⁸.

Погляди Хоєцького часів Великого сейму добре відомі завдяки його активній тогочасній діяльності. Він належав до запеклих прибічників Конституції 3-го травня, а відповідно був противником т. зв. гетьманської партії (пізніших торговичан).

Політичну програму Хоєцького можна окреслити як парламентарну та анти-магнатську. Він відстоював права селян та дрібної шляхти, прагнув зменшити вплив магнатів на останню. Ця діяльність була націлена на повалення практики використання шляхти як слухняного інструмента для ухвалення потрібних магнатам рішень на сеймиках.

---

¹⁰ Зигмунт-Фелікс-Юзеф Хоєцький народився в Дідовщині 17 квітня 1871 р. Був сином Евариста-Ігнація-Леонарда і Марії зі Страшинських, онуком Пьотра і Регіни з Пеньковських та правнуком Яна-Непомуцена і Катажини з Борейків (*Чернецький Є. Хоєцькі герба Любич з Поличинців та Дідовщини...* – С. 132-133).

¹¹ *Chojecki Z. Jan Chojecki, poseł woj. kijowskiego na sejm czteroletni.* – Kijów, 1912. – 66 s.; *Tegoż. Chojecki Jan Nepomucen* // *PSB.* – Т. III. – С. 395.

¹² *Chojecki Z. Chojecki Jan Nepomucen...* – С. 394; *Urządnicy województw kijowskiego i czernihowskiego XV–XVIII w. Spisy / Opr. E. Janas i W. Kłaczewski.* – Kórnik, 2002. – С. 71, 258.

¹³ *Nieć J. Chojecki Franciszek Kazimierz...* – С. 393; *Urządnicy województw kijowskiego i czernihowskiego...* – С. 258.

¹⁴ *Chojecki Z. Chojecki Jan Nepomucen...* – С. 394; *Urządnicy województw kijowskiego i czernihowskiego...* – С. 71, 258.

¹⁵ *Nieć J. Chojecki Franciszek Kazimierz...* – С. 393.

¹⁶ *Chojecki Z. Chojecki Jan Nepomucen...* – С. 394.

¹⁷ *Чернецький Є. Невідомий портрет Яна-Непомуцена Хоєцького // Юр'ївський літопис.* – Біла Церква, 2003. – Вип. 2. – С. 109-118.

¹⁸ *Łoza S. Order Orła Białego.* – Warszawa, 1939. – 92 s.

Також проти магнатів була спрямована підтримка Хоецьким пропозиції розпродажу староств. Як відомо, найкращі староства перебували переважно у руках магнатів. Тому розпродаж королівських маєтків в інтересах багатшої частини середньої шляхти міг би досить болісно торкнутися магнатських статків, а також збалансувати їхній політичний вплив. Разом із тим таке рішення ще більше мало б узалежнити короля від сеймових рішень, які б визначали суму його щорічного утримання, та піднести вплив законодавчої гілки влади.

Щодо реформи Речі Посполитої Хоецький пропонував укласти єдиний кодекс для всієї держави, на підставі якого міг би діяти сталий уряд. Ця частина програми Хоецького збігалася із прагненнями короля Станіслава-Августа і його найближчого кола, яке таємно працювало над проектом такого кодексу, відомого згодом як Конституція 3-го травня.

Хоецький також декларував високі моральні принципи, виступаючи проти підкупу та безправних дій. Для захисту незалежності Речі Посполитої він запропонував після 3 травня 1791 р. цілу програму стимулювання військової служби. Знаменною є відома фраза Хоецького, виразно спрямована проти проросійськи налаштованої частини сеймових послів. Він заявляв, що «*tuble wugryzają talary dla upodlenia serc Polaków*»¹⁹. З такими антиросійськими програмами і деклараціями Ян-Непомуцен Хоецький присягнув Конституції 3-го травня та підійшов до кінця Речі Посполитої.

Міфологізація біографії Хоецького

Офіційна біографія Яна-Непомуцена, видана Зигмунтом Хоецьким 1912 р. окремим виданням та законсервована його ж статтею 1937 р. у третьому томі «*Polskiego Słownika Biograficznego*» змальовує логічну з погляду тогочасних польських патріотів віддану позицію і жертвовність цього колишнього сеймового посла як на початку російської окупації Правобережної України в 1793 р., так і в наступний період²⁰.

Цей цікавий приклад біографічної міфологізації розпочинається з опису втрат і страждань, понесених Яном-Непомуценом через свою патріотичну позицію. Начебто «*pro zwycięstwie Targowicy*» Хоецький був вилучений із загальної амністії і мусив бідувати з дружиною Катажиною з Борейків і п'ятьма дітьми за кордоном. Його діничний маєток був знищений під час російської війни²¹. В цих твердженнях досить плутано згадується про події 1793–1794 рр., коли та частина землевласників, яка не хотіла присягати Катерині II наприкінці весни – на початку літа 1793 р., мусила продати свої маєтки та виїхати за кордон. Російською війною автор, ймовірно, називає повстання Костюшка.

¹⁹ *Chojecki Z. Chojecki Jan Nepomucen...* – S. 394.

²⁰ *Chojecki Z. Jan Chojecki, poseł woj. kijowskiego na sejm czteroletni.* – Kijów, 1912. – 66 s.; *Tegoż. Chojecki Jan Nepomucen // PSB.* – Т. III. – S. 395. Сформований цими публікаціями образ Я.-Н. Хоецького досі транслюється дослідниками біографії цього сеймового посла. Див., наприклад: *Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини...* – С. 804-805.

²¹ *Chojecki Z. Chojecki Jan Nepomucen...* – S. 395.

Далі Зигмунт Хоєцький описує долю свого прадіда «*pro rowgocie z banicji*». Завдяки товариським стосункам з київським римо-католицьким єпископом Цецішовським Ян-Непомуцен орендував єпископські маєтки – Фастівщину у Васильківському повіті Київської губернії.

Після цього Хоєцького начебто було обрано в 1804 р. маршалком Махнівського повіту і він упродовж 12 років обіймав цю посаду. Перебування Яна-Непомуцена на імперській службі автор його біографії виправдав підтримкою тогочасної освітньої програми, яку втілював, як відомо, один із близьких співпрацівників царя Олександра I – князь Адам Чарторийський. Хоєцького змальовано як одного з помічників відомого освітнього діяча тих часів Тадеуша Чацького. Саме Хоєцькому мала належати ідея фундації в Київській губернії школи та запис на неї певної суми. Вочевидь ідеться про майбутню 1-шу Київську гімназію, яку Зигмунт Хоєцький назвав «*szkołą w woj. Kijowskim*»²². Свого ж сина Ян-Непомуцен віддав до Кременецького ліцею – знаменитого творіння Тадеуша Чацького.

Закінчується біографія Хоєцького описом його господарської діяльності в Дідовщинському маєтку (Сквирський повіт), купленому за порадою єпископа Цецішевського начебто в 1812 р. у князя Долгорукого, «*uchodzącego w głąb Rosji*»²³. Там Ян-Непомуцен виступив класичним «*opiekunem włościan, utrzymywał starców, kaleki i sieroty, płacił podatki za uboższych włościan*»²⁴. Поза тим Хоєцький описаний як опікун костьолів і римо-католицьких монастирів у краї, зокрема як фундатор костьолу в Дідовщині²⁵.

У такій біографії Яна-Непомуцена Хоєцького його імперська служба змальована лише двома дуже скупими та суперечливими мазками. Ми вже згадували, що Зигмунт Хоєцький в «*rogozbiogowej*» частині біографії свого прадіда зазначив, що останнього 1804 р. було обрано маршалком Махнівського повіту і він перебував на цій посаді аж 12 років²⁶. Тим часом на початку статті З. Хоєцький написав, що після поділу Речі Посполитої Ян-Непомуцен був махнівським, а потім васильківським маршалком та додає у дужках дату – 1804 рік²⁷.

²² Там само. – С. 395.

²³ Там само. – С. 395. Дата купівлі Дідовщинського маєтку, до якого належали Дідовщина, Голяки і Томашівка, може бути ще одним міфічним елементом біографії Яна-Непомуцена Хоєцького, що підкреслював порятунок землі предків з російських рук та пов'язував це патріотичне збагачення з дуже популярною наполеонівською тематикою. Тим часом Л. І. Похилевич датує продаж Дідовщинського маєтку флоту капітаном 1-го рангу князем Григорієм Олексійовичем Долгоруковим Хоєцькому 1810 р., що зводить цю подію до рівня банального пере-продажу маєтку (Сказання о населенных местностях Киевской губернии, или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / Собрал Л. И. Похилевич. – Біла Церква: Вид. О. Пшонківський, 2009. – С. 163). Чари 1812 р. не подіяли на Вікторію Колесник, яка в цьому епізоді біографії Хоєцького спиралася на дані Лаврентія Похилевича та відкинула дату, вказану Зигмунтом Хоєцьким (Колесник В. Відомі поляки в історії Вінниччини... – С. 804-805).

²⁴ *Chojecki Z. Chojecki Jan Nepomucen...* – S. 395.

²⁵ Там само.

²⁶ Там само.

²⁷ Там само. – С. 394.

Вочевидь ці виразні неузгодження, надмірні узагальнення, а також прагнення розкрити імперську службу Яна-Непомуцена лише через патріотичну програму розвитку освіти князя Адама Чарторийського, мали єдину мету – приховати справжню кар'єру Я.-Н. Хоецького на службі Російської імперії, яка в очах його нащадків першої третини ХХ ст. виглядала дуже незручно.

Кар'єра в Російській імперії

Дані про перебіг імперської кар'єри Яна-Непомуцена отримані з підписаного ним особисто і надісланого до Київського губернського правління документу під назвою «Список о службе Васильковского повета дворянства маршала Хоецкого», який надійшов до згаданої установи 17 вересня 1804 року²⁸.

З документу видно, що «статский советник Ян Казимиров сын Хоецкий лет 49²⁹ из польского шляхетства за существования еще польского края вступил в народную кавалерию товарищем 1768, в коей чинами происходил 1772 года хоронжим, 1777 года порутчиком а потом не намерясь более продолжать таковой службы отставлен от оной полковником в 1779-м году, после чего выбран от короля польского Станислава Августа от границы российской граничным судьей воеводства брацлавского 1781, а по окончании сей должности выбран от короля Станислава Августа вышним войским киевским 1784, а потом выбран был дважды от воеводства Киевского послом или посланником в город Варшаву на общее собрание так называемое сейм, и до окончания оногo тамo находился в 1791 году»³⁰. Як видно з цієї великої цитати, по-перше, дійсно йдеться про героя нашої статті Яна-Непомуцена Хоецького та, по-друге, цей і подібні йому документи не були відомі біографу останнього Зигмунту Хоецькому, адже, в іншому випадку, він не міг би не скористатися даними, що стосувалися служби Яна-Непомуцена в національній кавалерії.

Далі ж Хоецький, який стверджував, що «guble wygryzają talary dla upodlenia serc Polaków», пішов на імперську службу. Виявляється, що «по присоединению же Края Польского к России **в самом начале** назначен от главного начальства Брацлавского наместничества между дворянство Махновской округи предводителем» (виділення наше)³¹. Ця подія датована 1793 роком – початком російської окупації Правобережної України.

Згодом Хоецького двічі обирали на посаду маршалка чи предводителя дворянства Махнівського повіту. Перший раз це відбулося в 1796 р. «по открытию Брацлавского наместничества», а потім у 1797 р. – «по уничтожению Брацлавского наместничества и присоединению того ж повета к Киевской губернии»³².

Ян-Непомуцен Хоецький належав до дуже діяльних, «кризових» чиновників. Упродовж 1797–1798 рр. він інспектував карантини Подільської губернії під час

²⁸ Держархів Київської області (далі – ДАКО). – Ф. 1, оп. 295, спр. 1849, арк. 51-54.

²⁹ Згідно з цими даними Ян-Непомуцен народився в 1755 р.

³⁰ ДАКО. – Ф. 1, оп. 295, спр. 1849, арк. 51 зв.–52.

³¹ Там само.

³² Там само.

«моровой язвы». В 1798 р. займався розслідуванням убивства присяжного і пограбуванням казначейства в Гайсинському повіті Подільського губернії. Тоді ж він виконував обов'язки київського губернського маршалка та займався організацією рекрутського набору в Київській губернії. В 1799 р. очолював у Васильківському повіті боротьбу із сараною, «распространившейся на 40 верст»³³.

У 1799 р. Ян-Непомуцен уже мешкав у Васильківському повіті, де взяв у посесію Фастівський ключ. У зв'язку з цим в січні 1800 р. його було обрано на посаду васильківського повітового маршалка. Того ж року «за безпорочную и беспрерывную в вышеписанных годах службу» Хоецький отримав чин колезького радника, а в 1802 р. став статським радником³⁴. Нарешті у вересні 1802 р. його переобрали на посаді васильківського повітового маршалка, на якій він перебував і під час укладання згаданого документа у вересні 1804 року³⁵.

Поза наведеними даними «Список о службе Васильковского повета дворянства маршала Хоецкого» містить також пояснення щодо фактичної відсутності документів, які б підтверджували наведені у ньому твердження. Що стосується річпосполитського періоду, то всі королівські привілеї і патенти в 1795 р. «по присоединению Края Польского к России и по назначению в Махновскую округу смотрителем пример майора и кавалера Лангута оным по воле начальства как и от всех прочих той округи дворян отобранны, кои должны быть при делах бывшего Брацлавского наместничества препровожденных за уничтожением одного из Винницы в Киевское губернское правление»³⁶. Що ж стосується документів на чиновницькі здобутки імперського періоду, то Хоецький і на них не мав патентів, бо їх йому так і не видали. Натомість він мав на отримані чини «свидетельства из Киевской казенной палаты на уплаченные за оные патенты деньги»³⁷.

Як бачимо, змальована Зигмунтом Хоецьким імперська частина біографії його прадіда виявилася прикрашеною вигаданими втратами і стражданнями та дуже істотно скорочена. Натомість підписаний самим Яном-Непомуценом «Список о службе Васильковского повета дворянства маршала Хоецкого» змальовує портрет діяльного імперського чиновника, який ревно виконував покладені на нього обов'язки, користувався високою довірою місцевого начальства та робив добру кар'єру.

У зв'язку з реальним та вигаданим життям Яна-Непомуцена Хоецького постає питання: яким чином запальний річпосполитський патріот антиросійського спрямування перетворився на ефективного чиновника на службі Російської імперії?

³³ Там само. – Арк. 52 зв.–53.

³⁴ Там само.

³⁵ Там само. – Арк. 52 зв.–54.

³⁶ Там само. – Арк. 53 зв.–54.

³⁷ Там само.

Портрет як відповідь

Зигмунт Хоєцький згадує в своїй статті про двічі репродукований портрет свого прадіда Яна-Непомуцена³⁸. Відомо, що таких портретів існувало кілька. Один із них походить з Дідовщини (палацу чи костьолу) та належить нині до художньої колекції Білоцерківського краєзнавчого музею.

Аналіз цього портрету показує, що Ян-Непомуцен зображений на ньому в мундирі сеймового посла від Київського воєводства, прикрашеного орденом св. Станіслава і його стрічкою, а також двома російськими орденами – св. Анни 2-го ступеня і св. Володимира 4-го ступеня³⁹. Російські ордени, зображені на портреті, були отримані після 1804 р., бо «Список о службе Васильковского повета дворянства маршала Хоецкого» їх не згадує. Тому ці нагороди слід віднести до пізніших здобутків Яна-Непомуцена, а сам портрет оцінити як його підсумковий образ на вершині імперської кар'єри.

Для нашої теми істотним є символізм цього портрету. Ян-Непомуцен Хоєцький на схилі свого життя вже був російським чиновником досить високого рангу, проте зображений він не в імперському мундирі, а в строї сеймового посла від Київського воєводства. Хоча «Список о службе Васильковского повета дворянства маршала Хоецкого» не згадує про річпосполитські нагороди Яна-Непомуцена, його портрет однак фіксує орден св. Станіслава та, на відміну від писань Зигмунта Хоєцького, не містить навіть натяку на орден Білого Орла. Разом із тим шию і груди Хоєцького на портреті обтяжують два імперські ордени.

Вочевидь маніфестом цього портрету є мундир сеймового посла, що був взорований на традиційний шляхетський стрій (жупан, кунтуш, слуцький пас). Разом з орденом св. Станіслава цей мундир окреслює найбільш важливий для зображеного період його діяльності – Великий сейм. Два імперські ордени красномовно вказують на подальшу долю Хоєцького.

Символіка портрета Хоєцького розповідає, що справою свого життя він уважав реформування Речі Посполитої задля її процвітання. Проте зі зникненням цієї держави з мапи Європи Ян-Непомуцен серед перших пішов на службу до одного з агресорів та служив, зберігаючи в своєму серці ідеали Речі Посполитої часів короля Станіслава-Августа.

Останнє виразно підтверджує один із важливих епізодів діяльності Хоєцького. Під час царювання Павла I була проведена перша легітимація правобережної шляхти, яку згодом затушував масштабний процес доведення російського дворянства за часів Олександра I. Процедура павлівської легітимації полягала в подачі шляхтою документів на доказ свого благородного походження до канцелярій повітових маршалків. В останніх велися т. зв. повітові шляхетські книги, до яких записувалися легітимовані родини. Ці записи були дуже короткими та містили дані про легітимованих осіб, членів їхніх родин, володіння

³⁸ *Chojecki Z. Chojecki Jan Nepomucen...* – S. 395.

³⁹ Детальніше про цей портрет див.: *Чернецький Є. Невідомий портрет Яна-Непомуцена Хоєцького // Юр'ївський літопис. – Біла Церква, 2003. – Вип. 2. – С. 109-118.*

маєтками з кріпаками, місце проживання, а також про перебування на військовій, цивільній чи приватній службі.

Формуляр такого запису пов'язаний із російським законодавством, яке розглядало дворянина як офіцера або чиновника, а також як поміщика. В такому вигляді повітові шляхетські книги велися в десяти повітах Київської губернії, але в двох інших структура запису мала цілком відмінний характер. Даних про маєтки і службу ці останні не мали взагалі, натомість наведені відомості про герб легітимованої особи чи родини, а також вказане воєводство, з якого вони походили. Цими двома повітами були Махнівський та Васильківський⁴⁰. Як ми вже знаємо, в 1800 р. Ян-Непомуцен Хоєцький перейшов з посади махнівського повітового маршалка на таку ж у Васильківському повіті. Тому саме з ним ми пов'язуємо неімперський, а виразно річпосполитський формуляр шляхетських книг, що велися в маршалковських канцеляріях Махнівського і Васильківського повітів.

Підсумовуючи, спробуємо відповісти на питання, сформульоване в попередній частині цієї статті. Ян-Непомуцен Хоєцький належав до числа діяльних річпосполитських патріотів доби Великого сейму. Два роки, що минули між ухваленням Конституції 3-го травня та другим поділом Речі Посполитої, мали продемонструвати йому величезну шкоду від розбрату та переконати у безперспективності подальшої боротьби на боці одного з тогочасних річпосполитських політичних угруповань. Саме тому, на нашу думку, він став частиною першого набору місцевих діячів на російську службу та не брав участі у повстанні Костюшка. Разом із тим Хоєцький вочевидь стояв на позиції, яку після Листопадового повстання назвали органічною працею⁴¹. Характер його діяльності як імперського чиновника демонструє, що він бачив, як і прибічники князя Адама Чарторийського, перспективу відродження Речі Посполитої і намагався використовувати для цього ті можливості, які йому давала тогочасна ситуація. Цим людям багато що вдалося, проте імперська реакція на Листопадове повстання знищила результати їхніх зусиль.

На наш погляд, саме такими були річпосполитські патріоти на імперській службі. Їхню діяльність не зрозуміли та приховали патріотичні нащадки, які через сто років жили з такими ж самими надіями.

---

⁴⁰ Детальніше про легітимацію правобережної шляхти за часів імператора Павла I див.: Чернецький Є. Легітимація дрібної шляхти в Російській імперії наприкінці XVIII ст. (на прикладі Київської губернії) // Записки НТШ. – Львів: НТШ, 2013. – Том ССLXV. Праці Історично-філософської секції. – С. 379-386. Назва цієї статті належить не автору, а редакції «Записок НТШ».

⁴¹ Органічною працею намагалися відбудувати в майбутньому незалежну Польщу ті патріотично налаштовані діячі, які не хотіли наражатися на небезпеку чужої влади: «Її учасники вважали, що треба Польщу витягти з економічного та культурного занепаду. Вони не бажали змов і повстань. Прихильники органічної праці були налаштовані на соціальну, добродійну діяльність, підтримували розвиток наук і мистецтв, робили наголос на розвиток господарства» (Дильонгова Г. Історія Польщі 1795–1990 / Пер. з пол. М. Кірсенка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 43).

РЕЗЮМЕ

Євген Чернецький

**РІЧПОСПОЛИТСЬКИЙ ПАТРИОТ НА ІМПЕРСЬКІЙ СЛУЖБІ:
ЯН-НЕПОМУЦЕН ХОЄЦЬКИЙ (1748–1816)**

Стаття присвячена Яну-Непомуцену Хоєцькому (1748–1816) – помітному діячу Великого сейму (1788–1791), який належав до патріотичного угруповання та підтримав конституцію 3-го травня, а від початку російської окупації Правобережної України (1793) пішов на імперську службу та був одним з ефективних чиновників Київської губернії, відзначеним високими нагородами. Аналізується міфологізація біографії Я.-Н. Хоєцького в першій третині ХХ ст. Спираючись на семантику портрета, написаного наприкінці життя Хоєцького, запропонована інтерпретація його політичних поглядів, пояснення мотивації переходу на імперську службу.

Ключові слова: Річ Посполита, Великий сейм, Конституція 3-го травня, Російська імперія, чиновник, шляхта, портрет.

Евгений Чернецкий

**РЕЧПОСПОЛИТСКИЙ ПАТРИОТ НА ИМПЕРСКОЙ СЛУЖБЕ:
ЯН НЕПОМУЦЕН-ХОЕЦКИЙ (1748–1816)**

Статья посвящена Яну Непомуцену-Хоецкому (1748–1816) – известному деятелю Великого сейма (1788–1791), который принадлежал к патриотической группировке и поддержал конституцию 3-го мая, а от начала российской оккупации Правобережной Украины (1793) пошел на имперскую службу и был одним из эффективных чиновников Киевской губернии, награждался высокими наградами. Анализируется мифологизация биографии Я.-Н. Хоецкого в первой трети ХХ в. Опираясь на семантику портрета, написанного в конце жизни Хоецкого, предложена интерпретация его политических взглядов, объяснение мотивации перехода на имперскую службу.

Ключевые слова: Речь Посполитая, Великий сейм, Конституция 3-го мая, Российская империя, чиновник, шляхта, портрет.

Ievhen Chernetskyj

**THE PATRIOT OF THE POLISH-LITHUANIAN COMMONWEALTH AT
THE SERVICE TO THE EMPIRE: JAN-NEPOMUCEN CHOJECKI (1748–1816)**

Jan-Nepomucen Chojecki (1748–1816) was a notable activist of the Great Sejm (1788–1791); he belonged to the patriotic circles and supported the Constitution of May 3, 1791. However, he joined imperial ranks during the Russian occupation of

Right-Bank Ukraine (1793), and became quite an accomplished and decorated official in the Kyiv Governorate. The present article analyzes the myths that sprang up around him in the first three decades of the XX century. Through analyzing the semantics of a late-life portrait of him, I will offer my interpretation of his political views, as well as his motivation when choosing to join the imperial ranks.

Keywords: The Polish-Lithuanian Commonwealth, the Great Sejm, the Constitution of May 3, 1791, the Russian Empire, official, gentry, portrait.